

PRENUME DEVENITE PORECLE ȘI SUPRANUME*

Așa cum se cunoaște, cele mai multe porecle și supranume au la bază cuvinte ce aparțin limbii comune, rezultă deci din apelative. Datorită acestui fapt, prin originea lor semantică, ele se pot grupa în categorii care au în vedere: trăsături umane (defecte sau particularități fizice: *Buzatul – Buzata, Chiorul – Chioara, Ciuntul – Ciunta, Ghebosul – Gheboasa, Lungul – Lunga, Surdul – Surda, Urecheatul – Urecheata* etc.; particularități psihice, năravuri, obiceiuri, deprinderi: *Cucoana, Fudulul – Fudula, Hoțul – Hoța, Puturosul – Puturoasa* etc.; felul de a vorbi al oamenilor), îndeletniciri (*Brutarul – Brutărița, Butnarul – Butnărița, Doctorița, Găzarul – Găzărița, Muzicantul* etc.), asemănări cu alte persoane, animale și plante, cărora li se atribuie, de obicei, o anumită trăsătură ca fiind specifică (*Broscoiul – Broasca, Cioroiul – Cioara, Găina, Rățoiul – Rața, Veverița, Vipera, Vulpea, Cartofa, Fasola, Pruna* etc.); etc. Dar există unele situații când acestea sunt formate de la *prenume*.

Poreclele și supranumele provenite din prenume se bazează, de obicei, pe asemănările dintre persoane, realizând prin similitudinea însușirilor un transfer denominativ. Acestea, din punct de vedere formal, pot fi *simple* și *compuse*.

A. Porecle și supranume simple

1. În cadrul diviziunii menționate, într-o categorie aparte se grupează prenumele care îndeplinesc rolul de porecle și supranume fără a-și schimba forma.

1.1. Devin porecle și supranume majoritatea prenumelor masculine și feminine care au o întrebuițare restrânsă, o formă curioasă sau nu sunt proprii localității sau regiunii respective. Sunt, în cea mai mare parte, prenume de proveniență cultă, pătrunse în limba română relativ recent, cărora li se alătură și unele vechi, devenite astăzi rarități sau unicate.

În această situație se află, cel mai adesea, prenumele proprii anumitor regiuni (de exemplu, *Florea, Florică, Marin, Floarea, Mița* etc., prenume întâlnite frecvent în Oltenia) și care, incidental, se întâlnesc în alte locuri (în Moldova, de exemplu) ca prenume ale unor persoane stabilite aici relativ recent. Ele par curiozități și astfel sunt atribuite drept porecle unor locuitori băștinași, care însumează trăsături fizice sau morale proprii persoanelor care le poartă.

* Comunicare prezentată la Al IX-lea Simpozion Național de Onomastică, Cluj-Napoca, 16-18 octombrie 1990.

De același tratament se bucură și așa-numitele prenume „alese”, prețioase, rafinate – proprii inițial doar mediului urban, dar întâlnite astăzi din ce în ce mai des și la sate –, folosite în dauna celor „tradiționale”, de origine calendaristică (de exemplu, *Ofelia, Suzana, Claudiu, Claudia* etc.). Colectivitatea, în special cea rurală, le respinge, ironizând acest lucru și stabilindu-le un alt rol, acela de poreclă.

De asemenea, devin porecle unele prenume vechi, în primul rând cele feminine, întâlnite din ce în ce mai rar și considerate de generația mai tânără a fi „urâte”, neexpresive (*Domnica, Paraschiva, Pachița, Profîra, Zamfira* etc.).

1.2. În dese rânduri, îndeplinesc funcția de porecle și supranume prenumele pe care le poartă unele persoane care se caracterizează prin particularități fizice și psihice deosebite, de obicei posesorii unor defecte. În situația aceasta, un individ capătă drept poreclă prenumele altuia cu defect proeminent. Prenumele *Ion*, de exemplu, purtat de un „om șchiop”, devine poreclă pentru altcineva care are aceeași infirmitate. Aici se pot încadra și poreclele și supranumele date după prenumele purtate cândva de un individ pe care colectivitatea îl reține datorită unui fapt deosebit, bun sau rău, pe care acesta l-a săvârșit. Dacă cineva, *Gheorghe*, de exemplu, și-a legat numele de o întâmplare ieșită din comun, urmașul său sau altcineva din localitate primește drept poreclă sau supranume acest prenume, în cazul în care a făcut și el o faptă similară.

1.3. Izolat, unele prenume masculine sunt atribuite ca porecle femeilor (*Ion, Gheorghe, Vasile* etc., porecle pentru femei cu trăsături morale bărbătești), iar cele feminine devin porecle pentru bărbați (*Ileana, Maria* etc., porecle date unor bărbați, pentru a-l ironiza pe soțul subordonat soției).

Trebuie făcută remarca generală că primele două grupări cuprind fapte mult mai numeroase, iar răspândirea lor se face simțită astăzi pe un teritoriu din ce în ce mai mare. Ultima clasă este mai puțin reprezentată, exemplele apar doar întâmplător și ele au o circulație regională sau locală.

2. Unele prenume devin porecle și supranume prin schimbarea formei.

2.1. Cel mai obișnuit mijloc este derivarea cu sufixe, augmentative și diminutive. De obicei, fenomenul are loc în cadrul prenumelor feminine, dar se întâlnește și la cele masculine. Prin aceste derivate cu sufixe variabile, după genul celui care îl poartă, prenumele capătă un sens afectiv nebănuț, o valoare stilistică remarcabilă.

Sufixele cel mai des întrebuințate, care servesc la transformarea prenumelor în porecle sau supranume, sunt: *-ân, -îca, -îța, -oăica, -oi (-oăia), -ós, (-oăsă), -úc(ă), -úț(a)*:

-ân: *Dumitran* (< *Dumitru*), *Vasilan* (< *Vasile*) etc.;

-îca: *Adelîca* (< *Adela*), *Profîrica* (< *Profîra*), *Zamfîrica* (< *Zamfîra*) etc.;

-îța: *Marghiolița* (< *Marghioala*), *Profîrița* (< *Profîra*), *Săftița* (< *Safta*), *Zamfîrița* (< *Zamfîra*) etc.;

-oăica: *Ilenoăica* (< *Ileana* < *Elena*), *Mărioăica* (< *Maria*), *Profîroăica* (< *Profîra*), *Săftoăica* (< *Safta*), *Zamfîroăica* (< *Zamfîra*) etc.;

-oi, -oăie: *Floroi* (< *Florea*), *Iloni* (< *Ion*), *Vasilo* (< *Vasile*); *Ilenoăia* (< *Ileana* < *Elena*), *Mărioăia* (< *Maria*), *Săftoăia* (< *Safta*), *Zamfîroăia* (< *Zamfîra*) etc.;

-ós(u), -oása: *Achimosu* (< *Achim*), *Maximosu* (< *Maxim*); *Ilenoasa* (< *Ileana* < *Elena*), *Mărioasa* (< *Maria*), *Profiroasa* (< *Profira*) etc.;

-úc(a): *Ionuc* (< *Ion*), *Păvăluc* (< *Pavel*), *Petruc* (< *Petru*), *Vasiluc* (< *Vasile*); *Ilenuca* (< *Ileana* < *Elena*), *Măriuca* (< *Maria*), *Iomuca* (< *Ion*), *Săftuca* (< *Safta*) etc.;

-úț(a): *Ionuț* (< *Ion*), *Petruț* (< *Petru*), *Vasiluț* (< *Vasile*); *Adeluța* (< *Adela*), *Ilenuța* (< *Ileana* < *Elena*) etc.

Uneori, izolat, prenumele feminine devin porecle sau supranume prin derivare cu sufixe masculine: *Ilenoi* (< *Ileana* < *Elena*), *Profiroi* (< *Profira*), *Săftoi* (< *Safta*) etc.

2.2. Mai rar apar cazuri în care prenumele masculine devin porecle sau supranume ca urmare a articulării lor cu articolul hotărât enclitic masculin (-l): *Ionul* (< *Ion*), *Antonul* (< *Anton*), *Culaiul* (< *Culai* < *Niculae*), *Mihaiul* (< *Mihai*) etc. Acest tip este o creație de dată recentă și poate fi întâlnit mai ales în medii sociale urbane.

Ca o concluzie privind aceste subdiviziuni discutate până acum, trebuie precizat faptul că cele mai multe dintre exemplele date sunt, de fapt, *porecle* și numai unele dintre ele pot fi și supranume. Totul este în funcție de loc, obiceiuri și temperamentul vorbitorilor.

B. Porecle și supranume compuse

În alte situații, prenumele feminine și masculine intră în componența poreclelor sau supranumelor compuse. Ele pot fi forme de bază (articulate sau nu) și derivate, stau în cazul nominativ și sunt urmate de o poreclă simplă propriu-zisă în cazul genitiv, cu articol enclitic sau proclitic. Porecla care intră în compunere aparține, de obicei, mamei, tatălui, soțului sau soției: *Maria Friptei*, *Maria lui Fripta*, *Maria Căinelui*, *Maria lui Motan*, *Ion al lui Turbata*, *Vasile al lui Negru* etc.

În cazuri rare, prenumele este urmat de numele părții de sat în care persoana respectivă trăiește: *Ion din Deal*, *Vasile de la Pod*, *Gheorghe de pe Baltă* etc.

Spre deosebire de prima grupare, cea a creațiilor simple, în cazul formațiilor compuse majoritatea exemplurilor sunt *supranume* și doar câteva pot fi considerate *porecle*. Aici nota ironică și afectivă lipsește sau se situează pe un plan secundar, predominând caracterul antropomic, acela de identificare obiectivă a persoanelor care le poartă.

Procedee de tipul celor discutate – nestudiate încă decât cu totul întâmplător – dovedesc că, în limba română, sistemul popular de denotație personală nu include doar *nume proprii primare*, dezvoltate de lexicul comun, prin individualizarea apelativelor (*șchiop* ‘boiteux’ devine *Șchiopul* ‘Le boiteux’), ci și *nume proprii secundare*, create de la prenume devenite termeni ai unei *clase onomastice* (*Ion* ‘numele unei persoane șchioape’ devine *Ion* ‘numele oricărei persoane șchioape’).

Institutul de Filologie Română
„Alexandru Philippide”
Iași, str. Codrescu, 2